

Yusuf (Başkaya) Bey (1879-1945)

Yusuf Bey, 1879 (R.1295) yılında Denizli'nin Honaz nahiyesine (ilçe) bağlı Belevi karyesinde (köyünde) doğmuştur. Başağazadeler sülalesinden olup, Babası Mustafa Ağa, Annesi Elife Hanım'dır. Zehra Hanım ile evli olan Yusuf Bey, altı çocuk babasıdır. Yusuf Bey'in doğum yeri ile ilgili TBMM Albümü ve Türk Parlamento Tarihi isimli kaynaklarda "Yelovası" olarak ifade edilen yer ismi, tercüme-i hâl evrakı (özgeçmiş) üzerinden sehven yapılan çeviriden kaynaklı olarak hatalı aktarıldığı anlaşılmıştır. Yusuf Bey'i konu edinen sınırlı sayıdaki bazı çalışmalarda da bu hatalı tanımlama aynen tekrar edilmiştir.

Belevi; Yusuf Bey'in doğduğu dönemde Aydın Vilayeti'nin Denizli Sancağı'nın Honaz nahiyesine bağlıyken, 1942'de Denizli ilinin Çal ilçesine bağlı bir köy, 2012'de ise mahalle statüsüne alınmıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde yaşanan idari taksimat, teşkilat düzeyinde bazı çeşitliliklere kapı aralamış olmakla beraber yapılan incelemeler sonucunda Denizli'nin gerek merkezinde gerekse de çevre yörelerinde "Yelovası" isimli bir yerleşim yerine rastlanmamıştır. Öte yandan TBMM özlük dosyasında ve tercüme-i hâl evrakında (özgeçmişinde) Yusuf Bey'in doğum tarihi (R.1295) 1879 olarak belirtilmiş ancak mezar taşında 1882 olarak yazılmıştır.

İlk ve orta öğrenimini Sıbyan Mektebinde tamamladıktan sonra bir süre Denizli Medresesinde eğitim ve öğretim görmüştür. Ardından Hukuk Mektebini bitirerek icazetnâmesini almıştır. Özgeçmişinde ihtisas alanını hukuk ve ziraat olarak belirten Yusuf Bey, daha sonra memuriyete başlamış, farklı kurumlarda ve çeşitli düzeyde görevler yapmıştır. 28 Kasım 1898'de Denizli Mukavelât Muharrirliği (Noterliği) yardımcılığını üstlenmiş, 13 Mart 1899'da Garb-i Karaağaç (Acıpayam) Bidayet Mahkemesi ikinci kâtipliğine atanmıştır. 25 Mayıs 1901'de Çal Bidayet Mahkemesi ikinci kâtipliğine nakledilmiş, 13 Ekim 1902'de Tavas Bidayet Mahkemesi Mustantik (Sorgu Hakimi) Yardımcılığına yükseltilmiştir. 5 Aralık 1903'te Denizli Liva Bidayet Mahkemesi Zabıt Kâtibi olmuş, 11 Şubat 1910'da ise Nazilli Bidayet Mahkemesi Mustantikliği (Sorgu Hakimliği) görevine getirilmiştir. 27 Kasım 1910'da hakimlik sınavını geçerek şahadetnâmesini almıştır.

Yusuf Bey, Osmanlı son dönemine damgasını vuran en önemli siyasi aktör konumundaki İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyesi olmuştur. Cemiyet 1913 sonrasında partiye dönüştükten sonra Yusuf Bey de politikaya atılmış ve İttihat ve Terakki'nin İzmir İl Genel Meclis Üyeliğine seçilmiştir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline kadar bu görevini ve seçilmiş olduğu Daimi Encümen üyeliğini korumuştur. Ayrıca İttihat ve Terakki Fırkası'nın Denizli sorumlu kâtipliğini de yapmıştır. Diğer taraftan Yusuf Bey'in milletvekili olarak temsil ettiği Denizli, Millî Mücadele yıllarında adını sık sık duyuran bölgelerden biri olmuştur. İlk Kuvay-ı Millîye örgütlenmesinde de etkin bir yere sahiptir.

Ayrıca Yunan işgaline karşı direnen ilk kentlerden biridir. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Şubat 1919'da Paris Barış Konferansı toplanmış Balıkesir, Aydın ve İzmir Vilayetleri Yunanistan'a vadedilmiştir. Bu haberler

Türk kamuoyunda tepki oluştururken Millî hareketlerin doğmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda İzmir Vali Vekili ve 17. Kolordu Komutanı (Sakallı) Nurettin Paşa'nın girişimleriyle *Müdâfaa-i Hukuk ve Redd-i İlhâk Cemiyeti* kurulmuştur. Cemiyetin aldığı kararlar arasında Aydın, Balıkesir ve Denizli Sancaklarında Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulması yer almış ve 29 Mayıs 1919'da Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin başkanlığını yaptığı *Denizli Müdâfaa-i Hukuk ve Redd-i İlhâk Cemiyeti*'nin kuruluşu gerçekleşmiştir. Bu cemiyetin kuruluş aşamasında ve üyeleri arasında Yusuf Bey de yer almıştır. Yusuf Bey aynı zamanda Müdâfaa-i Hukuk ve Redd-i İlhâk Cemiyeti'nin üçüncü şubesinde Tavaslıoğlu Mustafa Bey ile müdürlük yapmıştır.

Bunlardan başka Yunan saldırılarına karşı gönüllü çeteler kurarak Uşak Cephesinde savaşmıştır. Bir süre sonra *Denizli Müdâfaa-i Hukuk ve Redd-i İlhâk Cemiyeti* kaldırılarak yerine 12 Temmuz 1919'da *Denizli Heyet-i Millîyesi* kurulmuştur. Denizli Heyet-i Millîyesi bir yandan bölgedeki millî teşkilatlanmayı organize ederken bir yandan da Mustafa Kemal Paşa ile irtibat halinde hareket etmiştir. Bu bağlamda 4 Eylül 1919'da Sivas'ta toplanacak olan kongreye üç delege gönderilmesi istenmiş ve Denizli Heyet-i Millîyesi hemen harekete geçerek Belevili Yusuf Bey, Küçükağazâde Ali Necip ve Dalamanlızâde Şükrü Bey'leri seçerek 18 Ağustos 1919'da Sivas'a göndermiştir. Sivas'ta Mustafa Kemal ile görüşen bu üyelerin sayısı daha sonra beşe kadar yükselmiş ve Sivas Kongresi'nde en fazla temsil edilen vilayet Denizli olmuştur. Yusuf Bey ve diğer delegeler Mustafa Kemal'e Denizli ve çevresindeki Kuvay-ı Millîye hareketinin durumu hakkında bilgi vermişler, Mustafa Kemal; "...Aydın Cephesinde patlattığınız silahlar Versay Sarayını çınlattı, sizi tebrik ederim" diyerek memnuniyetini dile getirmiştir.

Bölgesel ve yerel çatışmaların devam ettiği bir sırada, TBMM'nin kuruluş çalışmaları da hız kazanmıştır. Bu kapsamda Heyet-i Temsiliye'nin isteği ve Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mart 1920 tarihli genelgesi gereğince, nüfus büyüklüklerine bakılmaksızın her livadan (İlden) beş milletvekili seçilerek 15 gün içinde Ankara'ya gönderilmesi istenmiştir. Bu emir doğrultusunda; içinde Yusuf Bey'in de yer aldığı beş kişi Birinci Meclis'e Denizli Mebusu olarak seçilmiştir. Seçilen Mebuslar İzmir, Aydın ve Muğla vekilleriyle beraber Denizli'den özel bir trenle uğurlanmış ve 23 Nisan 1920 tarihli açılıшта Ankara'da hazır bulunmuştur. Yusuf Bey'in diğer mebuslardan farkı, aralıksız 7 dönem boyunca milletvekilliği yapmış olmasıdır. Yasama faaliyetlerine önemli ölçüde katılım gösteren Yusuf Bey, birinci dönemde sekiz soru önergesi ve beş kanun teklifi vermiş dönem içinde konuşmalar gerçekleştirmiştir. Özellikle ilk beş döneminde önemli ölçüde Meclis çalışmalarına katkı yapmıştır.

Ayrıca milletvekilliği boyunca Anayasa, Adalet, Millî Savunma, İktisat Komisyonları ile Memurin Muhakemât Tetkik Kurullarında görev almıştır. Bunların yanında 6 Aralık 1920'de Eskişehir, 3 Ağustos 1921'de Konya İstiklâl Mahkemesi Başkanı olarak görev yapmıştır. 22 Nisan 1934'te kendi isteği ile memuriyetten emekliye ayrılan Yusuf Bey, yasama faaliyetlerine Denizli Milletvekili olarak ölümüne dek sürdürmüştür. 21 Haziran 1934'te kabul edilen Soyadı Kanunu ile "Başkaya" soyadını almıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın iktisadi açıdan önemli ölçüde hissedildiği bir dönemde 12 Kasım 1942'de yürürlüğe giren "Varlık Vergisi" sebebiyle Yusuf Bey ve eşi Zehra Hanım Denizli'deki uygulamalara tabi tutulmuş ve Çiftlik Sahibi unvanıyla Yusuf Bey 500, Zehra Hanım da 500 olmak üzere toplam 1.000 lira varlık vergisi vermişlerdir. 22 Haziran 1945'te vefat eden Yusuf Bey, Denizli İlbadi Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Yusuf Bey, Denizli'nin gerek siyasi gerekse de askeri tarihi açısından önemli roller üstlenmiştir. Millî Mücadele döneminde, Denizli'de düşman işgaline karşı oluşturulan cemiyetler içinde ve kuruluşunda yer almıştır. Millî Mücadele'nin en önemli aşamalarından biri olan Sivas Kongresi'nde de Denizli'yi temsil etmiş ve Mustafa Kemal'le çalışma imkânı bulmuştur. Farklı kurumlarda ve çeşitli pozisyonlarda görev yapan Yusuf Bey, yaşamının yarısını

TBMM’nde Denizli milletvekili olarak geçirmiş, yasama faaliyetlerine önemli ölçüde katkı sunmuştur. Yusuf Bey’in yaşamına dair farklı bakış açıları ile bundan sonra yapılacak olan çalışmalar, ilerleyen zaman dilimi içinde yeni bilgilere ulaşılmasına imkân vereceği gibi kent tarihine de önemli katkılar sağlayacaktır.

Ali TOMALI

KAYNAKÇA

TBMM Arşivi

Yusuf (Başkaya) Dosyaları, TBMM Sicil No:108-111-202.

Resmî Yayınlar

BİNARK, İsmet, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM VI. Dönem, I. Cilt**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No.: 36, Ankara 2004.

Birinci Dönem Meclis Albümü 1920-1923, (Yay. Haz.) Orhan Özdil ve Murat Babuçoğlu, TBMM Yayınları, Ankara 2022.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923**, III. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No.: 6, Ankara 1995.

Denizli İl Yıllığı 1967, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1968.

Cumhuriyetin 50. Yılında Denizli, 1973 İl Yıllığı, Denizli Valiliği Yayınları, Denizli 1973.

TBMM Albümü 1920-2010 (1. Cilt 1920-1950), (Ed.) Sema Yıldırım ve Behçet Kemal Zeynel, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, No.1, Ankara 2010.

TBMM Albümü 1920-2010 (2. Cilt 1950-1980), (Ed.) Sema Yıldırım ve Behçet Kemal Zeynel, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, No.1, Ankara 2010.

Telif ve Tetkik Eserler

ALBAYRAK, Mustafa, **Millî Mücadele Dönemi’nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998.

DEMİREL, Ahmet, **İlk Meclis’in Vekilleri, Millî Mücadele Döneminde Seçimler**, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

HAYTOĞLU, Ercan, “Varlık Vergisi Denizli Uygulaması”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.11, İzmir 2005.

İNAN, Süleyman, “Millî Mücadeledeki Kongrelerde Denizli Delegeleri”, **Geçmişten Günümüze Denizli**, S.7, Temmuz-Ağustos-Eylül 2005.

KAPTAN, Şükrü Tekin, **Kurtuluş Savaşı’nda Denizlili Önderler**, Şükrü Tekin Kaptan Yayınları:23, Denizli 2004.

KODAL, Tahir, **Atatürk ve Denizli**, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli 2017.

KODAL, Tahir, **Cumhuriyet Döneminde Denizli (1923-1938)**, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli 2015.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Millî Mücadele’de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

TOKER, Tarhan, **Kuvayı Millîye ve Millî Mücadele’de Denizli**, Denizli Sanayi Odası Yayınları, Denizli 1983.

TÜTENK, A. Akif, **Millî Mücadele’de Denizli**, Öğretmenler Yardımlaşma Derneği Yayınları, İzmir 1949.

UYSAL, Mehmet Ali, **Her Yönüyle Denizli Kazası**, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli 2016.

Elektronik Kaynaklar

TBMM Zabıt Cerideleri, Yusuf Başkaya’nın Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde gerçekleştirdiği yasama faaliyetlerinin toplu görünümüleri, <https://l24.im/AjE86e>, <https://l24.im/4w3A5FM>, <https://l24.im/4H7y8m> (E.T.: 10.03.2024)

Yusuf BAŞKAYA’nın Tercüme-i Hâl Evrakları ile Seçim Mazbataları, <https://tbmm.gov.tr/Kutuphane/MazbataAramaSonuc> (Erişim Tarihi: 10.03.2024)

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yusuf-baskaya-bey-1879-1945/?pdf=7264> adresinden erişilmiştir